

ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ЛІСОВОГО КОМПЛЕКСУ

*О.А. Голуб, канд. екон. наук
Сумський державний університет*

У статті розглядаються можливі напрямки модернізації роботи лісового комплексу. Аналізується понятійно-термінологічний апарат традиційного лісового господарства. Виділяються окремі фактори і показники стану та можливостей удосконалення методів оцінки фактичного стану потенціалу лісового господарства України та її регіонів.

На сьогодні одним із найважливіших завдань на шляху досягнення мети збалансованої регіональної політики є зростання і одночасне вирівнювання показників розвитку регіонів. Рівні диференціації варто оцінювати за показниками виробництва і споживання матеріальних і нематеріальних благ. Найбільш доступним визнається показник виробленої продукції (товарів і послуг) за галузями економіки і промисловості регіонів [1, с. 159]. Для цього необхідним є відповідне інформаційне забезпечення як аналітична база соціально-економічних прогнозів. Таке забезпечення має бути динамічним, оперативним і постійним, що може бути забезпечене розробленням інтегрованих показників зокрема щодо стану навколишнього середовища [2, с. 5].

Важливим у цьому плані є і розроблення стратегічних напрямків розвитку лісоресурсних можливостей (потенціалів) регіонів саме через підбір базових показників (сполучень таких показників), які б найбільш повно (інформативно) характеризували об'єкт дослідження. З цього випливають методологічні засади вивчення тієї частини національного багатства (ресурсного потенціалу), яка є основою результативної діяльності будь-якого з секторів національної економіки та її регіональних сегментів (лісових секторів економіки регіонів країни). У загальних рисах лісовий сектор можна визначити як певну множину (сукупність, комплекс) галузей і виробництв, які забезпечують використання й відтворення для подальшого використання лісоресурсного потенціалу, тобто як поєднання сфери обігу продукції, яка виробляється, і коштів, які утворюються на базі використання лісоресурсного потенціалу [3, с. 37].

Визначення лісового сектора економіки, особливо на нинішньому етапі розвитку продуктивних сил, тісно пов'язане з визначенням і структурою такої категорії, як "лісовий ринок", з метою максимально можливого упорядкування відносин на всьому економічному ланцюгу руху продукції лісового сектора від первинного сировинного забезпечення до кінцевого споживання. Він теоретично складається з ринків окремих лісових ресурсів та послуг лісового господарства. Найбільш традиційним є ринок деревини, який у нашій країні представлений реалізацією деревини на корені за фіксованими (таксовими) цінами, та ринок лісоматеріалів різного ступеня готовності до споживання: лісоматеріали круглі, лісоматеріали первинної обробки, лісоматеріали та деталі з деревини.

Нетрадиційним і практично непоширеним внаслідок об'єктивних причин у нашій країні є ринок лісу як об'єкта економіко-правових відносин (продаж лісових ділянок для ведення лісового та мисливського господарства, земельних ділянок для залісення та вирощування лісових насаджень). Важливою теоретико-методологічною передумовою практичного розвитку лісового ринку в усьому спектрі його проявів є класифікація можливих його модифікацій відповідно до сфери впливу на рух продукції від первинного виробництва (одержання, видобутку) до кінцевого споживання.

Для оцінки стану лісових ресурсів можна використати відношення площі вкритих лісовою рослинністю земель до загальної площі території (регіону), який, як відомо, називають лісистістю. Цей показник є найбільш узагальненим і популярним для характеристики лісоресурсного потенціалу. Але він дає надто спрощену уяву в цьому плані. Для більш поглибленої оцінки регіонального балансу лісоземельного потенціалу ми пропонуємо використовувати коефіцієнт лісогосподарської спеціалізації земель лісового фонду, який розраховується за формулою [4, с. 48-50]

$$\hat{E}_{E\bar{A}\bar{N}} = \frac{S_{A\bar{E}C}}{S_{\bar{C}\bar{E}O}} \times 100,$$

де $\hat{E}_{E\bar{A}\bar{N}}$ - коефіцієнт лісогосподарської спеціалізації земель лісового фонду; $S_{A\bar{E}C}$ - площа вкритих лісовою рослинністю земель, га; $S_{\bar{C}\bar{E}O}$ - площа всіх земель лісового фонду, га.

За нашим аналізом даних Державного лісового кадастру з використанням наведеної вище формули ряд регіонів: Херсонська, Миколаївська, Одеська, Київська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Запорізька, Рівненська області, АР Крим - мають різної міри негативні відхилення від середнього значення $\hat{E}_{E\bar{A}\bar{N}}$ по Україні. Це є узагальненим показником неоптимальності лісоземельної складової ресурсного потенціалу сегментів лісового комплексу (сектора) даних регіонів.

Але в цьому плані доречним буде зауваження про певну некоректність таких висновків, які не враховують природні особливості складу земель лісового фонду регіонів. Виявлення міри природної обумовленості неоптимальності землересурсної складової потребує дослідження якісних характеристик нелісових земель лісового фонду регіонів. Для узагальнення результатів такого дослідження застосуємо коефіцієнт природної непридатності для лісовирощування:

$$\hat{E}_{I\bar{C}} = \frac{S_{I\bar{C}}}{S_{I\bar{E}C}} \times 100,$$

де $\hat{E}_{I\bar{C}}$ - коефіцієнт природної непридатності земель до лісовирощування; $S_{I\bar{C}}$ - сумарна площа тих земельних ділянок, які практично не можуть бути використані для лісовирощування; $S_{I\bar{E}C}$ - сумарна площа офіційно зареєстрованих нелісових земель регіону.

Практично непридатні для лісовирощування земельні ділянки визначаються цільовими або природними обмеженнями. Такими є землі водного фонду (болота), кам'янисті розсипи, сільськогосподарські угіддя (сінокоси, багаторічні плодово-ягідні насадження). Натомість умовно придатними для лісовирощування можуть бути піски, яри, балки, крутосхили. Таких земель в межах нинішнього лісового фонду України (ЛФУ) практично немає. Натомість вони є у користуванні сільськогосподарських підприємств різних форм власності). Їх цивілізоване вилучення вимагає розроблення економіко-правового механізму зміни форми власності таких земельних ділянок на державну (викуп, оренда, кредитування під заставу тощо). Із сукупності таких земельних ділянок має бути сформована специфічна складова Національного лісового фонду України (НЛФУ) – державний фонд заліснення (ДФЗ).

Ще одним із аспектів може бути вивчення ключових моментів ведення господарської діяльності, зокрема через коефіцієнт непрямой якісної ефективності лісовирощування, яку ми пропонуємо визначати через відношення показника створення штучних лісових насаджень (лісових культур) до загального показника створення (посіву і посадки) насаджень у межах лісового фонду:

$$\hat{E}_{AA\bar{E}} = \frac{S_{e\bar{e}}}{S_{e\bar{a}}} \times 100,$$

де $\hat{E}_{AA\bar{E}}$ - коефіцієнт непрямой якісної ефективності лісовирощування; $S_{e\bar{e}}$ - площа створення штучних лісових насаджень (лісових культур), га; $S_{e\bar{a}}$ - загальна площа лісовідновлення, га.

На базі наведеного вище коефіцієнта нами проведені міжрегіональні зіставлення (табл. 1), які дають змогу виявити регіони, що потребують посилення роботи щодо підвищення рівня створення штучних насаджень із більш визначеними перспективами вирощування, ніж деревостани, які утворюються в результаті природного поновлення. Хоча і в цьому випадку можуть бути винятки, зокрема за породами, природно-кліматичними умовами, особливостями ведення господарства.

Сучасні реалії розвитку економіки України наочно демонструють певну невизначеність стратегії збалансованої роботи територіально-функціональних складових економіки

(секторів, комплексів, підкомплексів). У кінцевому підсумку визначальними в цьому плані є особливості використання відповідних елементів природоресурсного потенціалу. Така стратегія не може бути належним чином сформована без суттєвого удосконалення, перш за все, понятійного апарату. Основною необхідною передумовою нормального перебігу виробничих і суспільних процесів є сукупність залучених до них природних умов і ресурсів. Характер забезпеченості економіки країни первинними сировинними ресурсами в багатьох випадках визначає стратегію розвитку галузей і виробництв та їх територіально-функціональних об'єднань – комплексів (секторів). Цей самий показник є індикатором можливостей реалізації соціально-економічних цілей і програм, їх виконання, посилення та удосконалення міжнародного співробітництва. Тому понятійне упорядкування та облік природних ресурсів, вивчення умов, в яких вони відтворюються та використовуються, в багатьох випадках визначають потенційні та реально використовувані можливості відповідних складових економіки.

Таблиця 1 - Коефіцієнти непрямой якісної ефективності лісовирощування за регіонами (на прикладі 2004 року)

Адміністративні одиниці	Посадка і посів	Створення лісових культур	Коефіцієнт
Україна	42596	40649	0,95
АР Крим	36	36	1,00
Вінницька	1191	1189	0,99
Волинська	2592	2366	0,91
Дніпропетровська	371	318	0,86
Донецька	497	486	0,98
Житомирська	4807	4544	0,95
Закарпатська	1882	1849	0,98
Запорізька	629	577	0,92
Ів.-Франківська	1557	1551	0,99
Київська	3800	3655	0,96
Кіровоградська	893	893	1,00
Луганська	4242	4242	1,00
Львівська	3448	3448	1,00
Миколаївська	483	483	1,00
Одеська	460	222	0,48
Полтавська	953	953	1,00
Рівненська	2717	2598	0,96
Сумська	2002	1921	0,96
Тернопільська	776	582	0,75
Харківська	1825	1486	0,81
Херсонська	379	363	0,96
Хмельницька	1643	1510	0,92
Черкаська	1005	1005	1,00
Чернівецька	1321	1304	0,99
Чернігівська	2856	2837	0,99
м. Київ	231	231	1,00

Особливо важливою є група понять і термінів, пов'язана з організаційними й управлінськими засадами ведення лісового господарства. Як відомо з практики радянського лісовпорядкування, цілісні об'єкти лісовпорядкування (лісові ресурсно-майнові комплекси), як правило, є неоднорідними (за економічними і експлуатаційними умовами, цільовим

призначенням лісів). Тому для здійснення комплексу різноманітних лісогосподарських розрахунків, пов'язаних з організацією лісового господарства, виникає потреба територіального поділу на "господарські частини", який має бути відповідним чином удосконалений згідно із сучасними вимогами еколого-економічної обґрунтованості ведення лісогосподарського виробництва. Кількість господарських частин, що виділяються, має бути тісно пов'язана з умовами і можливостями найбільш раціонального використання такого поділу, зокрема мінімізувати як надмірне дроблення, так і надмірне узагальнення. Під час поділу необхідно прагнути досягти максимально можливого суміщення меж господарських частин та інших одиниць адміністративно-територіального і господарського поділу. Метою цього є досягнення єдності організаційно-господарських проектів лісовпорядкування та господарсько-виробничих планів підприємств (їх виробничих підрозділів).

Господарська секція традиційно вважається первинною організаційно-розрахунковою одиницею лісового господарства. В експлуатаційних лісах в основу створення господарських секцій покладаються головна порода і товарність. За першою ознакою межею дроблення є деревна порода. Однак об'єднувати деревні породи в одну господарську секцію можна лише в тому випадку, коли вони мають приблизно рівні показники товарності, віку головної рубки і можуть характеризуватись подібністю способів рубки, лісовідновлення, догляду. Так, в одну господарську секцію можуть бути об'єднані соснові і ялинові, березові та осикові насадження. Ділянки особливо цінних та реліктових порід доцільно виділяти в окремі господарські секції за будь-якої їх площі. Одночасно з утворенням господарських секцій за переважними деревними породами постає питання про вибір форм господарювання за товарністю. Товарність перебуває в тісному взаємозв'язку з умовами місцезростання, класами бонітету. Вік стиглості і вік рубки буде вищим для насаджень більш високих класів бонітету і меншим для нижчих. Тому в межах однієї переважної породи в практиці лісовпорядкування утворюються господарські секції двох типів – високо- і низькопродуктивна.

Важливим як у теоретичному, так і в практичному плані є питання про можливі види лісокористування. Згідно з чинним лісовим законодавством, користування лісом може бути загальним і спеціальним. До спеціального використання лісових ресурсів належать: заготівля деревини під час рубок головного користування; заготівля живиці; заготівля другорядних лісових матеріалів (пень, луб, кора, деревна зелень тощо); побічні лісові користування (випасання худоби, розміщення пасік, заготівля сіна, деревних соків, збирання і заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин і технічної сировини, лісової підстилки та очерету). Законодавством України можуть також бути передбачені й інші види спеціального використання лісових ресурсів.

Спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду є платними. Плата (збір) справляється за встановленими таксами або у вигляді орендної плати чи доходу, одержаного від реалізації лісових ресурсів на конкурсних умовах. Розмір збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та для проведення науково-дослідних робіт встановлюється виходячи з лімітів їх використання і такс на лісову продукцію та послуги з урахуванням їх якості й доступності. У разі застосування конкурсних умов реалізації лісових ресурсів збір за них встановлюється не нижче діючих такс. Розмір орендної плати визначається за узгодженням сторін у договорі оренди, але не нижче встановлених такс.

Класифікація видів рубок лісу на сучасному етапі є найбільш важливим фактором впливу на ліс. Залежно від народногосподарського значення (поділу на групи та категорії захисності) рубки відіграють різну роль. Однак майже кожна вирубка дерев є джерелом одержання деревини. Разом з тим метою багатьох видів рубок є оздоровлення, підвищення продуктивності, створення умов для найбільш ефективного лісовідновлення – штучного або природного. На цей час Лісовим кодексом України та ухваленими на його основі нормативно-правовими актами та практичними інструкціями всі рубки поділяють на дві

великі групи: 1 Рубки головного користування; 2 Рубки, пов'язані з веденням лісового господарства.

Як відомо, під впливом рубок лісу завжди певним чином змінюється навколишнє середовище, порушується процес надання водоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних та інших суспільно корисних послуг, які є функцією прямої залежності від стану лісових насаджень. Також на певний термін часу змінюються (зменшуються, припиняються) можливості заготівлі багатьох недеревних продуктів. Найбільш радикально змінюють специфічну обстановку лісової просторово-територіальної бази суцільні рубки головного користування та подібні до них за своєю сутністю суцільні санітарні і лісовідновні рубки. Суцільні рубки є, якщо не прямою, то досить вагомою опосередкованою причиною виникнення і поширення катастрофічних природних явищ (паводків, підтоплень, ерозії ґрунтів).

Несуцільні ж рубки головного користування, як уже зазначалося вище, є досить складними в технологічному плані, що виражається у необхідності застосування більш високотехнологічного устаткування для заготівлі і транспортування деревини, що суттєво впливає на собівартість робіт. Саме через це несуцільні рубки в світовій практиці набули більшого поширення в розвинених країнах стосовно до власної лісо-природоохоронної бази. В Україні різними методами тиску (правовими, фінансово-економічними, чисто адміністративними) нав'язується перевага суцільних рубок з метою економії вкрай обмежених коштів та їх спрямування начебто на покращання фінансового забезпечення лісгосподарського виробництва.

До рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства відносять рубки догляду (освітлення, прочищення, прорідження, прохідні), вибіркові санітарні рубки й так звані інші рубки. В принципі тут можна відзначити певну теоретико-методологічну недоречність такого поділу з точки зору характеру наслідків, зокрема так званих "інших рубок", які в переважній своїй більшості є суцільними рубками, які призначаються не з лісівничих міркувань, а з метою звільнення від деревостану певної земельної ділянки для її використання, як правило, із зміною цільового призначення. В сучасних умовах необхідності гармонізації ведення лісового господарства із стандартами європейського співтовариства система рубок потребує суттєвого удосконалення з метою екологічно орієнтованої їх економізації.

Особливе теоретико-методологічне і практичне значення для раціонального лісокористування має вік головної рубки. Встановлення цього ключового для лісоексплуатації показника прямо пов'язано із визначенням віку стиглості тих чи інших лісоутворювальних деревних порід. Вік головної рубки – це період (проміжок часу), у межах якого рекомендовано проводити рубку головного користування. Для суцільних рубок – клас віку, для несуцільних (поступових, вибіркових) – відповідний період згідно з технологією їх проведення.

У практиці лісовпорядкування та ведення лісового господарства, як уже зазначалося вище, вік насаджень (деревостанів) характеризують з точки зору планування і призначення тих чи інших заходів, спрямованих на раціональне лісокористування та підвищення продуктивності лісів, не абсолютним віком, а класами віку та віковими групами. Клас віку – це період, кількість років, у межах якого деревостан є господарсько однорідним, тобто отримані з них сортименти можуть бути використані для виготовлення однотипних за своїми споживчими якостями виробів і товарів. Для зручності проведення інвентаризації, державного обліку та державного кадастру лісового фонду використовують вікові групи: молодняки; середньовікові; достиглі; стиглі та перестійні. Поділ на класи віку та вікові групи тісно пов'язаний з віком стиглості та віком головного користування, встановлення якого на даний час має певні недоліки суб'єктивного плану. З метою забезпечення збалансованого лісокористування необхідним є більш об'єктивний підхід до встановлення віку головного користування, а в перспективі – перехід на визначення не віку, а реального стану комплексної стиглості насадження. Із показником віку (стану) насадження тісно пов'язана вікова (якісна) структура лісу.

Проаналізувавши відповідні норми чинного Лісового кодексу України, можна цілком переконливо стверджувати, що потреба в такому жорсткому поділі лісів на групи втратила свою актуальність і практичну значущість. Важливим завданням близької перспективи є відмова від поділу лісів на групи і перехід на організацію ведення лісового господарства у розрізі категорій захисності, кількість яких може бути суттєво зменшена порівняно з нині чинним. “Категорії захисності лісів” – поняття, яке стосується земель державного лісового фонду, виділених за цільовим призначенням для певним чином спрямованого ведення господарства відповідно до господарського призначення. Режим користування лісовими ресурсами і ведення лісгосподарського виробництва встановлюється залежно від цільового призначення категорії захисності відповідно до існуючого законодавства і регламентується затвердженими нормативно-правовими документами.

У згаданому плані вкотре виникає економіко-правова колізія, пов’язана із вкрай недосконалим механізмом взаємодії елементів ієрархічної системи законодавства. Це виявляється у постійному протиставленні законодавчих, підзаконних та інструктивних (відомчих) актів, у той час коли така система повинна працювати як чіткий технологічний ланцюг доведення законодавчих норм до практичного виконання на всіх рівнях управлінської структури.

Важливим є виділення і групування тієї частини традиційних понять і термінів лісгосподарського виробництва, на базі яких розвиватиметься понятійний апарат стратегії збалансованого лісочористування. З огляду на сучасні економіко-правові реалії потребують “економізації” традиційні поняття і терміни лісгосподарського виробництва. Необхідним і перспективним для практичної “економізації” є таке поняття, як “багатоцільове лісове господарство” – господарство, яке ведеться з одночасним використанням і відтворенням всього комплексу лісових ресурсів на конкретній частині території у певних природно-економічних умовах. Зростаюча потреба суспільства у продуктах та корисностях лісу на обмеженій площі зумовлює необхідність поєднувати на одних і тих самих ділянках лісу відтворення декількох видів лісових ресурсів. Перехід до ведення багатоцільового лісового господарства вимагає його інтенсифікації, тобто збільшення виходу продукції з чітко фіксованої площі за рахунок додаткових вкладень трудових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

На наш погляд, помилковим є досить поширене твердження про те, що об’єктами ведення багатоцільового лісового господарства перш за все є ліси густонаселених малолісних регіонів із розвиненим промисловим і сільськогосподарським виробництвом. В Україні це ліси I групи, що виконують різноманітні захисні функції і одночасно є місцями масового відпочинку населення, а також джерелом отримання деревини. Точно такими ж, а можливо, і більш придатними за своїми об’єктивними характеристиками для ведення багатоцільового господарства об’єктами є ліси природно-заповідного фонду і експлуатаційні ліси II групи. Різниця полягає лише в тому, що вони є менш доступними для масового відпочинку внаслідок територіальної віддаленості від населених пунктів або спеціально встановленого режиму обмежень.

Актуальним є практичне забезпечення умов (правових та фінансово-економічних) для комплексного раціонального ведення лісгосподарського виробництва на кожній конкретній складовій лісового фонду – лісовому угідді. З огляду на сучасні реалії потребує суттєвої корекції ще ряд термінів і понять, пов’язаних із стратегічним плануванням. Зокрема, це “безперервне невиснажливе лісочористування”, яке мало б охоплювати ліс як ресурсний комплекс, а фактично стосується лише можливостей заготівлі деревини. Подібне, так би мовити, дереворесурсне значення фактично вкладається і у більш широке поняття “розширеного відтворення лісових ресурсів” як певної сукупності лісгосподарських, технічних та економічних заходів, спрямованих на досягнення мети ведення господарства. Традиційне трактування “розширеного відтворення” лісових ресурсів страждає зайвою “політекономічністю соціалізму”, яка більше стосується інших галузей матеріального виробництва і практично не спрацьовує у випадку із таким видом відновлюваних природних ресурсів, як лісові. Це і стало однією з причин зростання втрат і ризиків ведення

лісогосподарського виробництва, значного погіршення якісних та кількісних показників лісового фонду [5, с. 241].

На сьогодні однією з достатньо важливих цілей лісогосподарського виробництва, яка в кінцевому підсумку збігається з метою економіки природокористування, є максимально можливе екстенсивне розширення в першу чергу лісосировинної бази, іншими словами наступ (експансія) на малопродуктивні і виснажені землі, які юридично закріплені як “землі сільськогосподарського призначення”, а фактично є “землями підвищеного ризику”. Тому актуальною на цей час є практична “економізація” такого поняття, як “агролісомеліорація”. Традиційно це комплекс лісівничих, агротехнічних і гідротехнічних заходів, спрямованих на запобігання і зниження негативного впливу на сільськогосподарське виробництво шкідливих природних явищ (вітрова і водна ерозія ґрунту, посухи, суховії, інші несприятливі погодні фактори). Такий комплекс заходів передбачає:

- раціональну організацію території господарства в процесі землевпорядкування;
- застосування спеціальних агротехнічних прийомів, за рахунок яких збільшується протиерозійна стійкість поверхні ґрунту;
- створення системи захисних лісонасаджень (полезахисних, стокорегулюючих, прибалкових, прияружних смуг, насаджень по ярах і еродованих територіях тощо).

На території України особливе значення агролісомеліорація має в південних і південно-східних регіонах, де досить часто спостерігаються пилові бурі, суховії, посухи, змиви ґрунту. В цих умовах, де природний комплекс факторів ґрунтово-гідрологічного і біотичного характеру порушено внаслідок інтенсивного розорювання земель, система лісомеліоративних насаджень значною мірою забезпечує формування необхідної стійкості штучних біогеоценозів і зумовлює поновлення рівноваги природних факторів, які забезпечують певний баланс між руйнуванням, збереженням та відновленням ґрунтів.

Види користування лісом повинні бути деталізовані в плані екологічно орієнтованої економізації як базові поняття лісоресурсної стратегії збалансованого лісостористування. І в цьому плані найважливішим є економіко-правове розмежування комерційної діяльності щодо сировинних ресурсів і користування лісовими угіддями для суспільних потреб з метою удосконалення саме на цій базі системи рубок, яка традиційно склалася. Екологічно орієнтована економізація різноманітних варіацій такого традиційного поняття, як зруб, напряму пов'язана з еколого-економічною доцільністю самого ведення лісогосподарського виробництва та функціонування цієї галузі народного господарства як окремої територіально-функціональної структури. Власне кажучи, таке поняття, як зруб, має зникнути із практики ведення лісогосподарського виробництва. Цього можна досягти через:

- застосування фінансово-економічних і правових заходів стимулюючого і заборонного характеру, спрямованих на максимально можливе скорочення термінів заліснення лісосік після проведення суцільних рубок;
- створення такого інвестиційно-інноваційного клімату, який би стимулював максимально можливе поширення хоча б найпростіших у технологічному плані видів несучільних рубок головного користування;
- створення регіональних нормативів застосування несучільних рубок, виходячи із природних особливостей ведення лісогосподарського виробництва (гірські, рівнинні умови, режим особливої захисності тощо).

Реально лісове господарство як галузь економіки у сучасному стані неспроможне виконати таке завдання без конкретної фінансової допомоги держави та регіонів, які мають такі можливості завдяки використанню інших видів природних ресурсів (невідновних). Такі регіони могли б бути донорами процесу розширеного відтворення відновних природних ресурсів (у реальному сенсі цього поняття) на основі, наприклад, договорів міжрегіональної співпраці.

Вирішальне значення для ведення лісового господарства у сучасних умовах і для перспективної стратегії збалансованого лісостористування має таке поняття як “вік” лісових насаджень та їх складових елементів. На даний час згадане поняття відзначається певною дискусійністю, особливо щодо визначення таких ключових понять, як стиглість і відповідно

заготівлі деревини (рубки), в першу чергу головного користування. Від цього залежить вікова структура лісових насаджень, тобто реальне співвідношення площ деревостанів певного віку у межах адміністративно-територіальних або господарських одиниць (господарських секцій, спеціалізованих лісгосподарських підприємств, цілих регіонів або їх частин). Поділ на класи віку та вікові групи тісно пов'язаний з віком стиглості та віком головного користування, встановлення якого на сьогодні має певні недоліки суб'єктивного плану. З метою забезпечення раціонального лісокористування необхідним є більш об'єктивний підхід до встановлення віку головного користування, а в перспективі перехід на визначення не стільки віку, скільки стану комплексної (технологічної) стиглості конкретного насадження.

У цьому плані потребує суттєвого методологічного і методичного удосконалення сутність поняття “державний лісовий кадастр”, який являє собою певним чином систематизовану сукупність інформації про лісову рослинність та землі лісового фонду, динаміку зміни їх кількісного та якісного стану. Ведеться з метою обґрунтування напрямів оптимізації організаційно-правової структури, максимально можливого використання потенційної родючості лісових земель, підвищення продуктивності лісових угідь. Принциповий склад лісового кадастру охоплює таке коло інформаційних складових:

- державна реєстрація лісокористувачів та правовідносини щодо видів користування землями лісового фонду;
- кількісний облік: розподіл лісів на групи і категорії захисності; поділ на групи і категорії земель; розподіл площ і запасів переважаних порід на вікові групи; дані про приріст та вік насаджень; характеристики лісокультурного фонду та процесів лісовідновлення, дані про фондокористувачів; лісистість адміністративних районів та її динаміку;
- дані про якісні характеристики земель із детальним описом ґрунтів, умов місцезростання, розподіл панівних порід за класами бонітету, повнотами, типами лісу тощо.
- економічна оцінка лісових земель на основі об'єктивних показників повноти використання родючості ґрунтів;
- додаткові дані про інші можливі для використання корисності лісових угідь.

Принципи збору й систематизації даних державного обліку лісів і державного лісового кадастру потребують концептуальних змін у напрямку економізації та приведення у відповідність до міжнародних стандартів. На цей час вони ведуться державними органами лісового господарства на базі матеріалів лісовпорядкування, інвентаризації, обстежень і первинного обліку лісів за єдиною для всіх регіонів України схемою. Їх мета – збір і систематизація необхідних даних для забезпечення раціонального ведення лісового господарства, оцінки прогнозованих та реально досягнутих результатів господарської діяльності суб'єктами різних форм власності. Фінансування необхідних робіт на даний час здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Але відповідно до вимог реформування системи управління, в основу якої має бути покладене розмежування управлінської і господарської функцій, ведення обліку і кадастру має бути покладене на спеціальні органи, згідно з чим удосконалена і система фінансування, наприклад, на базі відрахувань певного комісійного відсотка за надання інформаційної підтримки.

Мета ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру має бути максимально конкретизована на забезпеченні досягнення необхідного рівня ефективності організаційних заходів щодо захисту і охорони лісів через систематичний контроль якісних і кількісних змін стану складових лісового фонду. Загальні організаційно-правові характеристики лісового фонду визначаються чинним законодавством, яке декларує можливість перебування земель лісового фонду у державній, комунальній та приватній власності, а також передбачає різноманітні інші види правовідносин щодо них. Тому принаймні з цієї причини варто відмовитись від терміна “державний лісовий фонд” для визначення всіх земель лісового фонду і лісових насаджень у межах країни. Натомість для визначення всієї сукупності земель лісового фонду і лісових насаджень різних форм власності застосовувати поняття “національний лісовий фонд”. Реальна сутність такого нововведення, пропозиції якого не були сприйняті вищим законодавчим органом України

протягом багатьох років і не знайшли відображення у пропонованому вже третьому проекті Лісового кодексу, полягає не у політизації, а саме у економізації ролі та значення лісового фонду України як важливої складової національного багатства.

Напрямами такої економізації є: узгодження просування фінансових ресурсів; удосконалення організаційно-правової структури та системи управління; відповідний розвиток законодавчо-нормативної бази стосовно до сучасних реалій. Для реалізації зазначених напрямів винятково важливою є якомога більш об'єктивна та повна еколого-економічна оцінка лісових ресурсів – вираження у зіставному (вартісному, грошовому) еквіваленті суспільної цінності сировинних ресурсів лісу та корисних соціально-екологічних властивостей (функцій) лісових угідь. Орієнтиром у цьому плані є можливості їх використання у реальній економіці для задоволення матеріальних та нематеріальних потреб суспільства в цілому, окремих суб'єктів господарської (виробничої) діяльності, суспільних груп та окремих членів суспільства (фізичних осіб). Отже, теоретико-методологічною основою еколого-економічної оцінки лісових ресурсів є, по-перше, загальні для основних видів природних ресурсів теоретико-методологічні підходи до економічної оцінки природних ресурсів, по-друге, специфічні особливості лісу як об'єкта економічної оцінки, що полягає у можливості використання його корисних функцій, які можуть виступати в економічному плані як послуги просторово-територіальної бази особливого роду.

У практиці лісовпорядкування важливу роль відіграє запас деревостану – загальний обсяг деревини, виражений у кубічних метрах, на певній одиниці площі (традиційно для українських та багатьох пострадянських країн за одиницю площі беруть один гектар). Запас є одним з найважливіших не лише лісівничо-таксаційних, але й еколого-економічних показників, що найбільш узагальнено і прямо характеризує продуктивність лісових насаджень, а також опосередковано може бути показником їх екологічної та соціальної цінності.

Досить важливим поняттям є “зелена зона” населеного пункту (міста, селища, села). Воно набуває неабиякої актуальності у зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи, основним принципом якої є суттєве посилення ролі місцевої територіальної громади (мешканців населеного пункту) як базової одиниці для розрахунку основних показників фінансово-економічного та ресурсного забезпечення. Можна назвати ще цілий ряд особливих складових понятійно-термінологічного апарату стратегії формування збалансованого лісокористування, які стають потрібними для подальшого розвитку цієї частини економіки. Отже, понятійний апарат як цілісна система термінів і понять, пов'язаних із забезпеченням збалансованого лісокористування, потребує постійного удосконалення через відбір тих, які найбільш комплексно та інформативно характеризують діяльність складових частин лісового сектора економіки.

Важливим з огляду на різноплановість індикаторів природоресурсного потенціалу є формування комплексних параметрів, які б об'єктивно і повно характеризували б спільну позитивну (або дестимулювальну) дію різних видів природних ресурсів. Одним із прикладів може бути сполучення водних, лісових і рекреаційних ресурсів у конкретно взятій зоні відпочинку у межах “зеленої зони” м. Києва. На такому прикладі можна конкретно змодельовати, наприклад, потребу і розподіл коштів на створення, облаштування, утримання у належному експлуатаційному стані конкретного природно-рекреаційного об'єкта. Такий об'єкт може розглядатися як елементарна територіально-функціональна природоресурсна система. Множина таких елементарних систем складатиме у відповідним чином оформленій сукупності територіально-функціональні (комплекси, сектори) або ієрархічні складові економіки.

SUMMARY

In clause the probable directions of modernization of work of a wood complex are considered. The device of a traditional wood facilities is analyzed conceptual - terminological. The separate factors both parameters of a condition and opportunities of improvement of methods of an

estimation of an actual condition of potential of a wood complex of Ukraine and its regions are allocated.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. І.С.Калініченко, В.А.Романенко, Н.В.Тарасова. Регіональна диференціація в Україні: методи досліджень// Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб.наук.праць: 2 ч. – К.: РВПС України НАН України, 2001. – Ч.1. – С. 159-166.
2. Данилишин Б.М. Розроблення інтегрованих показників стану навколишнього середовища та механізмів їх впровадження в Національні Плани Дій щодо охорони природи. - К. : РВПС України НАН України, 1998.
3. Голуб О.А. Структура та загальні функціональні особливості лісового сектора економіки України // Продуктивні сили і регіональна економіка : Збірник наукових праць: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України, 2002. - Ч. 2. – С. 35 – 42.
4. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку / Я.В. Коваль, В.С. Бондар, О.А. Голуб, І.М. Лищур та ін. – К.: Науковий світ, 2005. – 224 с.
5. Голуб О.А., Хлобистов Є.В. Удосконалення оцінки збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушення природоохоронного законодавства та надзвичайних ситуацій // Регіональна економіка. – 2003. - № 1. – С. 239-245.

Надійшла до редакції 18 лютого 2006 р.